

Hugo Grotius jako křesťanský myslitel své doby

Radim Seltenreich

Zmíníme-li dnes jméno Huga Grotia, jistě se těm alespoň trochu zasvěceným do teorie práva a právních dějin vybaví na prvním místě výrazný myslitel, jehož nauky měly v raném novověku doslova zásadní a převratný význam i pro naše současné porozumění role práva ve společnosti. Není tak vůbec nadsázkou, když v této souvislosti konstatujeme, že díky Grotiovi se právo začalo konečně brát naprosto vážně v tom smyslu, že vlastně žádný prostor lidské činnosti už po jeho vystoupení nemohl zůstat vně jeho působnosti.

Tedy dokonce ani tradičně tak kontroverzní, jakým je válečné úsilí znesvářených stran přinášející nevyhnutelně bolest a utrpení. Ani zde ale – jak tvrdí Grotius – nepřestává platit právo, i zde musí lidé (nemá-li tedy být popřena sama podstata lidského společenství) žít v právu. Grotiovi je přitom vždy základem právo přirozené, založené na zásadách racionalistického pohledu na svět, jehož základy se ve svém nejvýznamnějším díle snažil blíže promyslet a pevně stanovit.

Často je v této souvislosti citováno i jeho slavné hypotetické tvrzení o tom, že tyto racionalistické základy přirozeného práva jsou tak neměnné, že na nich ani Bůh nemůže nic změnit. „Neboť jakkoli je moc Boží nezměrná, je možno uvést mnohé příklady toho, na co se nevztahuje... Tak jako Bůh nemůže způsobit, aby dvakrát dvě nebyly čtyři, právě tak málo může ovlivnit to, aby podle své vnitřní přirozenosti špatné nebylo špatným...“¹ To pak bývá nezřídka interpretováno i jako jeho příklon k deismu, v němž je Stvořiteli přiřčena již jen okrajová role, neboť Jím do základů světa vložená rozumnost má za následek i jeho svěbytnou nezávislost a autonomii.

¹ HATTENHAUER, Hans, *Evropské právní dějiny*, Praha, 1998, s. 362.

Grotius je tak i rovnou oslavován jako předchůdce osvícenství, který napomohl k vymanění se lidstva ze závislosti na Boží vůli. Toto poněkud zkratkovité tvrzení ovšem zásadně opomíjí skutečnost, že nizozemský myslitel byl hluboce věřící křesťan, jehož spis *De veritate religionis christianae* z roku 1627 v řadě latinských vydání i překladů do národních jazyků hluboce ovlivnil jeho současníky, přičemž stejně tak se jeho právnícký důvtip zaměřil i na promýšlení vztahu státu a církve. A nezůstalo jen u toho – v době ničivého, a především nábožensky nastaveného konfliktu třicetileté války pustošící Evropu se Grotius nevzdává ani usílí o obnovu její křesťanské jednoty, kdy – byť přesvědčený stoupenec v rámci kalvinismu přeci jen umírněnějšího arminiánského proudu – se pokouší otupit dobové výpady proti katolicismu a instituci papežství zvláště.²

A právě této poněkud opomíjené a ve stínu jeho slavné přirozenoprávní nauky stojící stránce jeho činnosti bychom se v následujícím chtěli také věnovat. Přičemž alespoň stručně je nutno i tuto připomenout, protože bez ní – a také bez vylíčení alespoň základů Grotiova životního příběhu – by tyto náhledy otce moderního přirozeného, mezinárodního, válečného i námořního práva na problematiku církevněprávní byly jen obtížně srozumitelné.

Grotiova politická činnost a první právnícké spisy

Grotiův nesnadný a v určitých ohledech nepochybně také dramatický osud představuje svým způsobem i klíč pro pochopení názorů, které zastával. Připomeňme tak, že Huigh de Groot (navyklou latinskou podobu jména začal používat už jeho otec Jan de Groot) se narodil 10. dubna 1583 v nizozemském Delftu v rodině místního radního a také pozdějšího starosty, přičemž k významným humanistickým vzdělancům náležel už i jeho strýc Cornelis, který byl profesorem práva na školou elegantní jurisprudence proslulé univerzitě v Leidenu.

Hugo, který už od mládí prokazuje mimořádnou inteligenci, jež mu vynáší až pověst zázračného dítěte, je pak právě v Leidenu už roku 1594 (tedy jako jedenáctiletý) zapsán nejen ke studiu práva, ale věnuje se zde také teologii a klasické filologii. A už o pouhé čtyři roky později je i součástí nizozemského poselstva, které putuje ke dvoru francouzského krále Jindřicha IV. Tomu pak i přednáší svůj

² Blíže o Grotiově významu a hodnocení viz ERLER, Adalbert, KAUFMANN, Ekkehard, *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte* (1. díl), Berlin, 1990, s. 1815–1817.

oslavný latinský hymnus, který na něj sepsal, načež jej král vyznamenává označením *le miracle de Hollande*. A pocty tím nekončí, následně je Grotiovi v Orleánu propůjčen na místní univerzitě jako patnáctiletému titul *doctor iuris utriusque*.³

Vše dosud řečené tak naznačuje předzvěst skvělé kariéry i v rodném Nizozemí, která se skutečně již záhy začíná naplňovat, aby pak obsáhla – jak ještě uvidíme – i prudký pád a neslavný konec. Zatím však Grotius již roku 1599 začíná vykonávat povolání advokáta v Haagu, přičemž se v rámci svého rozsáhlého humanistického vzdělání a zálib věnuje i básnictví (zejména tvorba veršovaných dramát) či psaní dějepisných studií. Z hlediska práva je významná zejména jeho práce o svobodě moří (*De mare liberum*) zveřejněná roku 1609. Teprve mnohem později se ukázalo, že se v tomto případě jednalo o pouhou kapitolu ze studie o právu kořisti (*De Iure praedae Commentarius*), jež byla jako celek zveřejněna po náhodném znovunalezení až v 19. století.

Počátkem 17. století se ovšem započíná i jeho účast na politických – a v této době tak zákonitě i náboženských – zápasech nizozemského veřejného života, jež mu přinese jak významné postavení ve strukturách státní moci, tak i již zmiňovaný prudký pád z těchto pozic. V rámci tehdy v Nizozemí jednoznačně dominujícího kalvinismu dochází totiž roku 1610 po smrti Jacoba Arminia (profesora teologie v Leidenu a vůdce liberálních kalvinistů) k tomu, že jeho stoupenci požadují od státu uznání doktríny, podle níž Kristus zemřel i za nevěřící a také jim tak přinesl vykoupení z hříchů.

Konzervativní odpůrci (označovaní též jako *gomaristé* dle svého vůdce a fakultního Arminiova kolegy Francisca Gomara) naproti tomu tvrdě požadují zachování stávajícího a tradičního stavu kalvinistické nauky, která tento náhled odmítá. Tento spor pak ve výsledku znamená i ohrožení teprve nedávno nabyté nizozemské svobody, neboť se promítá i do protikladu mezi centralistickým pojetím moci podporovaným většinou lidu (vedeného princem Mořicem Oranžským) stranícího gomaristům a federalisticky naladěnými aristokratickými a bohatými měšťanskými vrstvami podporujícími arminiany.

Právě k naposledy zmíněné skupině pak náleží i Grotius, který již od roku 1607 zastává i politicky významný úřad státního veřejného žalobce v některých důležitých nizozemských provinciích (zejména v provincii Holandsko), a jenž se

³ CETL, Jiří, HORÁK, Petr, HOŠEK, Radislav, KUDRNA, Jaroslav, *Průvodce dějinami evropského myšlení*, Praha, 1985, s. 290–291.

jednoznačně vyslovoval pro nastolení nábožensky tolerantního směřování své země (připomeňme v této souvislosti i jeho oslavnou báseň na Arminia, jež stejně jako jeho obranný spis církevní politiky tehdejší Oldenbarneveltovy vlády vyvolala u odpůrců z řad gomaristů velké pobouření).⁴

Nepřekvapí tak ani, že právě Grotius se zasazuje i o svolání ekumenického koncilu všech protestantských zemí, který by měl urovnat nizozemský církevní spor a jako takový je i roku 1613 členem poselstva směřujícího do Anglie, kde se pokouší získat pro tuto myšlenku tehdejšího krále Jakuba I. Tato snaha je nakonec neúspěšná i proto, že přísná dogmatika gomaristů byla tomuto panovníkovi nepochybně bližší než arminiánský humanismus. Ten ale Grotius po svém návratu z Anglie i nadále ve službách Oldenbarneveltovy vlády plně podporuje, což se mu při následném vyostření situace v roce 1618 stává i osudným. Jak už naznačeno, nešlo přitom jen o náboženské postoje, ale také o to, že Grotius rozhodně trval na principu suverenity jednotlivých provincií nizozemského státního svazu, jež plně odpovídal jeho federalistickému (a také korporativisticky zaměřenému) přesvědčení.

Pád Oldenbarneveltovy vlády roku 1618 tak ve výsledku znamená i zatčení Grotiovo (samotné Arminiovo učení je slavnostně zavrženo svolanou církevní synodou), který je v následném procesu odsouzen k doživotnímu žaláři a konfiskaci majetku. Jak sám později konstatoval, politická změna moci se nakonec – tak jako už i často dříve v dějinách – dovršila v podobě trestního procesu, který z něj udělal vězně v bezvýchodné situaci. Jak už naznačeno, právě v době svého věznění sepíše i svůj slavný spis *De veritate religionis christianae*, který si následně získal tolik příznivců. I v něm tak Grotius osvědčuje svůj racionalistický a na Erasmovo pojetí křesťanství navazující přístup, který ústí do pobídky k náboženské toleranci v dogmatických otázkách, jakož i k uznání ceny každého náboženství, které se hlásí k monoteismu a nauce o nesmrtelné duši.⁵

Ani další dobu svého věznění Grotius v pevnosti Loevestein nepromarnil, jak o tom svědčí i další spis, který v této době sepsal (poprvé byl ovšem publikován až roku 1631), a v němž se tentokráte přiklonil k ryze právní problematice, jak to dokládá jeho název *Úvod do holandské právní vědy*, a ve kterém se věnoval

⁴ MAIER, Hans, DENZER, Horst (eds.), *Klassiker des politischen Denkens (1. díl Von Plato bis Hobbes)*, Mnichov, 2001, s. 193–194.

⁵ WOLF, Erik, *Große Rechtsdenker*, Tübingen, 1963, s. 274–276.

v Nizozemsku platnému soukromému právu. Význam díla pak spočíval zejména v tom, že Grotius v něm do působivé syntézy propojil jak římské, tak i germánské právo (kupříkladu i Saské zrcadlo), takže ve výsledku vzniklo dílo, které bylo považováno za standardní zobrazení (a také učebnici) římsko-holandského práva představeného ve vědecké systematice, jež následně významně ovlivnilo nejen domácí právní vývoj, ale také zejména právní život v Jižní Africe, kde nabylo dokonce téměř až zákonného postavení.⁶

Po téměř dvouletém věznění v pevnosti se konečně Grotiovi podařil za významného přispění jeho ženy dramatický útěk ze země do Francie Ludvíka XIII., u jehož dvora v Paříži je následně přátelsky přijat. Zde pak pokračuje ve své již ve vězení započaté právně-teoretické práci, jejímž doslova impozantním výsledkem je nakonec jeho hlavní a doslova životní dílo (vydáno bylo poprvé v Paříži roku 1625) *De iure belli ac pacis libri tres* (Tři knihy o právu války a míru). Právě v něm totiž Grotius – inspirován dozajisté i svým tíživým životním osudem, zkušeností vězně a usilováním o spravedlnost – vyložil jádro své přirozenoprávní teorie, již si získal ve vývoji evropského právního myšlení již naznačené klíčové postavení.

Grotiova přirozenoprávní nauka

V jeho pojetí je tak přirozené právo především závazným měřítkem „každého rozumného a mravného životního řádu, pramenem a korektivem všeho pozitivního práva, obzvláště pak práva mezinárodního“. Toto pak působí ve všech společenských, jež vznikají na základě lidského sklonu k životu s druhými (Grotius v této souvislosti používá termín *appetitus societatis*), tedy už v manželství a rodině, dále pak i v obci, provincii a státě. Ale ani u něj se Grotius nakonec nezastaví a směřuje i nad něj, k celému lidstvu, jehož „základní řád života“ je nepochybně určován právě vždy stejným přirozeným zákonem (*lex naturalis*), jenž tedy platí jak pro křesťany, tak i pohany.

Právo je takto vlastně rozumně nastavenou funkcí sociálního života, v níž Grotius dialekticky propojuje právo božské, přirozené i lidské do humanisticky pojímaného právního étosu platícího skutečně pro celé lidstvo, a logicky tak i pro všechna právní odvětví. Ono racionalistické zdůvodnění je pak skutečně zásadní, protože třeba zahrnuje i starou římskoprávní poučku Ulpianovu o *ius naturale*, neboť

⁶ SCHLOSSER, Hans, *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*, Heidelberg, 1988, s. 78–80.

ten do ní zahrnoval veškeré živé tvorstvo. Pro Grotia je v době optimistické víry v rozumové poznání světa takovéto přisuzování právní způsobilosti i „nerozumným zvířatům“ prostě nepatřičné.⁷

Samotná existence státu je pak dle Grotia – jak již naznačeno – odvoditelná z všeobecné nauky o společenství, kdy tento představuje vlastně souhrn veškerých svých členů. Jedná se tedy o nejobsáhlejší korporativně chápané sociální těleso, jemuž sice náleží *summa potestas*, jež však přesto nestojí mimo práva či nad ním. Jeho suverenita (a zde byl Grotius pochopitelně jednoznačně v opozici proti Bodinově nauce) tak neznamena ani naprostou zákonodárnou moc, ani absenci vazby na nepsané a rozumem poznatelné přirozené právo.

Z tohoto důvodu by tak ani neměl existovat rozpor mezi státem a právem, a stát by naopak jako korporativní jednotka vždy měl být právním společenstvím, přičemž vláda by měla své úkoly plnit z pověření lidu (jako základ tohoto zmocnění nicméně Grotius ještě nepovažoval abstraktně chápaný institut společenské smlouvy). V tomto pojetí je tak stát svým občanům povinován vždy i právní ochranou (tak třeba válečné škody způsobené jednotlivci mají být hrazeny z jeho prostředků).⁸

Jak už zmíněno, nekončí Grotiova nauka o přirozeném právu ani u státu, nýbrž pokračuje už z podstaty světového křesťanského společenství nad jeho rámec dále, přičemž dává takto vzniknout i jeho pojetí mezinárodního práva, které opřené o přirozené právo všech lidí poznatelné rozumem platí i ve sféře práva válečného. Toto právo ovšem nechápe jako jakési pozitivní nadstátní a sankcemi opatřené právo, nýbrž jako řád založený na platných zvycích jednání mezi jednotlivými zeměmi a spočívající na *consensus gentium*. Bráno tedy do důsledků právě v oblasti válečného práva, ani válka není stavem prostým práva a zaplněným pouze násilím, i ona je *právem regulovaným bojem*.

Je ovšem třeba také říci, že jakkoliv byly tyto Grotiovy názory považovány v jeho době za novátorské, později se zdůraznila i jeho návaznost na dřívější tradici, ze které vycházel a která mnohé z jím vyzvednutého do působivé syntézy již také hlásala. Zejména je v této souvislosti zmiňován již sv. Tomáš Akvinský a Dante Alighieri, z pozdější doby pak nauka školy pozdní scholastiky ze španělské Salamancy. Obraz revolucionáře v myšlení tak byl celkově v průběhu dalšího

⁷ HATTENHAUER, Hans, *Evropské právní dějiny*, s. 361.

⁸ Zajímavě se v tomto smyslu později vyslovil proti Grotiovi Rousseau viz MENGER, Christian-Friedrich, *Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit*, Heidelberg, 1981, s. 86.

plynutí času významně pozměněn a doplněn i poukazem na mnohé v zásadě spíše konzervativní rysy jeho nauky.

Ani to však nemění nic na tom, že hned po svém vydání je jeho nejvýznamnější dílo odmítnuto zejména katolickými mysliteli pro svůj přílišný eklekticismus. Naopak je známo, že v protestantské oblasti zaznamenalo příznivý ohlas, a že dokonce švédský král Gustav Adolf měl při svých polních taženích jedno jeho vydání vždy u sebe, aby v něm mohl konzultovat svůj postup při řešení konkrétní válečné situace.⁹

A Švédsko vůbec hraje při utváření dalšího Grotiova osudu významnou roli, neboť po neúspěšném pokusu o návrat do vlasti se roku 1635 stává ve Francii jako švédský královský rada vyslancem této země. Tato jeho mise je však ve výsledku spíše neúspěšná, takže Grotius o deset let později sám požádá o odvolání z tohoto úřadu a odcestuje do Švédska. Když se pak odtamtud vrací lodí na německé území, dochází k jejímu ztroskotání, kdy Grotius sice toto lodní neštěstí přežije, ale brzy nato na následky vyčerpání 28. srpna 1645 v Rostocku umírá.

Jak již ale řečeno, ještě před smrtí se opět zabývá i otázkami náboženství a vztahu státu a církve, což je často při pohledu na jeho životní dílo neprávem opomíjeno, takže si to nyní v závěru tohoto textu připomeneme.

Grotiovo pojetí vztahu státu a církve

Právě doba jeho vyslaneckého pobytu v Paříži ve švédských službách je totiž i tím časem v jeho životě, kdy sepisuje své *Komentáře ke Starému a Novému zákonu*, které ovšem poprvé vycházejí až roku 1679 v rámci vydání jeho *Opera Omnia Theologica*. Grotius si jimi takto posmrtně získal i pověst vynikajícího vykladače Bible, byť jeho v zásadě smířlivý teologický přístup je přísně odmítnut jak od stoupenců luterské ortodoxie tak i nizozemských kalvinistů.

Jeho snaha o křesťanskou teologii v ekumenickém duchu je pak dobře patrná i v *Traktátu o Antikristu* z roku 1640, v němž odmítl tradiční protestantskou tezi o tom, že jej ztělesňuje papežství. I když i za tento spis je napaden svými protivníky, nevzdává Grotius ani potom svou snahu o smířlivé působení v Evropě stále ještě rozervané zejména náboženským konfliktem třicetileté války, jak o tom svědčí už

⁹ MAIER, Hans, DENZER, Horst (eds.), *Klassiker des politischen Denkens (1. díl Von Plato bis Hobbes)*, s. 195–197.

název jeho další práce z roku 1642 *Via ad pacem ecclesiasticam*, ve které se snaží o překonání dogmatických rozporů mezi křesťanskými církvemi a nastolení unie všech křesťanů.

Pokud se pak přímo vztahu státu a církve dotýká, zabývá se jím Grotius už po svém návratu z Anglie v roce 1614 (spis je ovšem zveřejněn až roku 1646 – *De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra*), přičemž opět zde zastává spíše humanistická než přísně kalvinistická stanoviska. Samotná církev je přitom chápána jako výraz vrozené lidské touhy po sdružování, tedy též jako korporativní těleso založené na racionalisticky pojatém přirozeném právu, které však musí být podřízeno širšímu politickému celku, jímž je stát.¹⁰

Podporuje tak i jeho blaho, neboť zejména vychovává ke zbožnosti, která je základem jak politické svornosti, tak i poslušnosti vůči vrchnosti. Stát má naopak zase dbát na její prospívání, tak aby mezi ní a jím nebylo rozporů, ale jednoty. Vedle viditelné církve však existuje i ta neviditelná, jež se týká autonomní oblasti lidské víry a svědomí (života v oblasti *actiones internae*), která má být ovšem od jakéhokoliv rušivého státního zásahu oproštěna. Dění ve sféře *actiones externae* týkající se viditelné církve je pak i vlastním objektem konfesního práva.

Toto spíše luterské pojetí vztahu státu a církve pak Grotius doplňuje konstatováním, že státu v něm náleží *regimen constitutivum*, zatímco církvi *regimen directivum*, kdy tento ovšem neznamená vrchnostenskou, nýbrž pouze poradní a doporučující „duchovní moc“. Jen díky přenesené delegaci ze strany státu tak církev vykonává prostřednictvím svých úřadů určitá vrchnostenská oprávnění (*imperium inferius*).

Svobodné uspořádání církevního života tak může dle Grotia existovat pouze v rámci státního zákonodárství, kdy jeho hranice vymezuje tak jako i v jiných případech pouze *ius naturae* a *ius divinum*. Jak jinak již naznačeno, snaha po humanisticky založené toleranci v náboženských otázkách překračuje u Grotia i do úsilí o obnovu jednoty křesťanství (jež se s ohledem na situaci a vleklou se válečný konflikt jeho doby může zdát být velmi iluzorní), kdy se tak znovu vrací k otázce možné zastřešující instituce této snahy, a tím i k problematice papežství. Jeho rozhodčí pravomoci dříve sice přesvědčeně odmítal, nyní však přemýšlí o proměně, jež by takovouto jeho pozici umožňovala (tyto úvahy ovšem nelze chápat jako snad

¹⁰ WOLF, Erik, *Große Rechtsdenker*, s. 292–293.

vnitřní Grotiův příklon ke katolictví, ale spíše jako výraz inspirace křesťanskými postoji Erasma Rotterdamského).

I v této oblasti by tak nakonec mělo vzniknout jakési přirozené církevní právo společné na základě své poznatelnosti rozumem všem národům a použitelné dokonce i pro nekřesťanská náboženská společenství (této problematice se ostatně věnoval i ve své práci zveřejněné roku 1642 – *Dissertatio de origine gentium Americanorum*).¹¹

Souhrnně tak můžeme jistě konstatovat, že Hugo Grotius byl svým pojetím jednoty v rozdílnosti v náboženských otázkách nepochybně i jistým průkopníkem ekumenického hnutí, což je obzvláště obdivuhodné, uvážíme-li – a zdůrazněme to ještě jednou – v jaké době žil a v jak tíživé situaci Evropy své myšlenky odvážně a bez ohledu na následky vyjadřoval.

Resumé

Autor se ve svém článku zabývá osobností Huga Grotia (1583–1645), významného právního myslitele raného novověku, který je vyzvedáván především jako tvůrce racionalistické přirozenoprávní teorie. Méně je o něm ovšem již známo, že byl také hluboce věřícím křesťanem, který část svého životního díla věnoval i náboženské problematice a vztahu státu a církve. Prvá část textu je tak v této souvislosti věnována jeho životu, který byl významně poznamenán politickými a právě i náboženskými spory v rodném Nizozemí, jež Grotiovi dokonce vynesly trest doživotního vězení. Po útěku z něj pak dokončuje své nejvýznamnější životní dílo, ve kterém se v rámci pojednání o válečném právu významně zabývá právě i právem přirozeným a mezinárodním. V samotném závěru článku se autor věnuje i Grotiovým náboženským spisům (a také jeho názorům na vztah státu a církve), ve kterých se snažil – a to i v době tíživého konfliktu třicetileté války – o věroučnou toleranci a obnovu jednoty křesťanů.

Summary

Hugo Grotius as Christian Thinker of His Time

In his article, the author deals with the personality of Hugo Grotius (1583–1645), important legal thinker of the early modern period, who is appreciated primarily as the creator of rationalist natural law theory. Less known about him is, however, that he was also a deeply believing Christian who devoted part of his life's work to religious issues and the relationship

¹¹ WOLF, Erik, *Große Rechtsdenker*, s. 294–298.

between the state and the Church. In this context, the first part of the text focuses on his life, which was significantly influenced by political and even religious conflicts in his native Netherlands resulting in life imprisonment sentence for Grotius. After his escape, he completed his most important life work, in which he deals with natural and international law in the context of his treatise on the law of war. At the very end of the article, the author focuses on religious writings by Grotius (as well as his views on the relationship between the state and the Church), in which he sought – even during the difficult conflict of the Thirty Years' War – faith tolerance and the restoration of Christian unity.

Klíčová slova: Hugo Grotius, přirozené právo, racionalismus, mezinárodní právo, vztah státu a církve

Keywords: Hugo Grotius, natural law, rationalism, international law, the relationship between the state and the church

Autor

Doc. JUDr. Radim Seltenreich působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde se věnuje hlavně problematice vývoje velkých právních systémů euroatlantické civilizace, tedy dějinám evropského kontinentálního a angloamerického práva.

Author

Associate Professor JUDr. Radim Seltenreich works at the Faculty of Law, Charles University, and he focuses mainly on the development of large legal systems of Euro-Atlantic civilization, i. e. history of European continental and Anglo-American law.

Kontakt

Doc. JUDr. Radim Seltenreich

Univerzita Karlova
Právnická fakulta
Katedra právních dějin
nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1

e-mail: seltenre@prf.cuni.cz